

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ З УРАХУВАННЯМ ВЛАСТИВОСТІ ЕМЕРДЖЕНТНОСТІ

© 2017 ЛЕСИК В. О.

УДК 336.71:65.012.12

Лесик В. О. Оцінювання фінансової стабільності банківської системи з урахуванням властивості емерджентності

Цілі статті полягають у дослідженні існуючих пропозицій щодо оцінювання фінансової стабільності банківської системи, обґрунтуванні доцільності та узагальненні особливостей врахування властивості емерджентності для визначення її рівня. Розглянуто взаємозв'язок понять «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість», обґрунтовано необхідність їх розмежування з урахуванням фактора часу. Здійснено критичний аналіз підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи та визначено їх відповідність критеріям урахування ідентифікаційних ознак системності та агрегації аналітичних даних. Для ідентифікації стану банківської системи як системного явища доведено необхідність проведення оцінки її фінансової стабільності на засадах емерджентного підходу за такими напрямками: інтенсивність кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку; функціональне навантаження банківської системи в забезпеченні макроекономічного розвитку; структурні зміни і фінансові диспропорції в банківській системі; ефекти масштабу, що з'являються в результаті зміни основних фінансових параметрів діяльності системних банків.

Ключові слова: фінансова стабільність, фінансова стійкість, банківська система, емерджентність.

Табл.: 1. **Бібл.:** 37.

Лесик Віталій Олександрович – аспірант кафедри банківської справи, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: vitlesyk@gmail.com

УДК 336.71:65.012.12

Лесик В. А. Оценка финансовой стабильности банковской системы с учетом свойства эмерджентности

Целями статьи являются анализ существующих подходов к оценке финансовой стабильности банковской системы, обоснование целесообразности учета и обобщение особенностей свойства эмерджентности для определения её уровня. Рассмотрена взаимосвязь понятий «финансовая стабильность» и «финансовая устойчивость», обоснована необходимость их соотношения с учетом временного фактора. Проведен критический анализ подходов к оценке финансовой стабильности банковской системы и проверено их соответствие критериям учета идентификационных признаков системности и агрегации аналитических данных. Для определения состояния банковской системы как системного явления обоснована необходимость проведения оценки её финансовой стабильности на основе эмерджентного подхода по таким направлениям: интенсивность кредитно-финансового взаимодействия на межбанковском рынке; функциональная нагрузка банковской системы относительно обеспечения макроекономического развития; структурные изменения и финансовые диспропорции в банковской системе; эффекты масштаба, которые возникают вследствие изменения основных финансовых параметров деятельности системных банков.

Ключевые слова: финансовая стабильность, финансовая устойчивость, банковская система, эмерджентность.

Табл.: 1. **Библ.:** 37.

Лесик Виталий Александрович – аспирант кафедры банковского дела, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: vitlesyk@gmail.com

UDC 336.71:65.012.12

Lesik V. O. Evaluating the Financial Stability of Banking System, Considering the Emergence Property

The article is concerned with analyzing the existing approaches to evaluation of the financial stability of banking system, substantiating the expedience of accounting, and generalizing the characteristics of the emergence property to determine its level. The article considers the interrelation of concepts of «financial stability» and «financial sustainability», the necessity of their correlation, taking account of the time factor, has been substantiated. A critical analysis of the approaches to evaluating the financial stability of banking system has been carried out, their eligibility according to the criteria of accounting of the identification attributes of systemacity and the analytical data aggregation has been examined. To determine the status of banking system as a system phenomenon, the necessity of carrying out an evaluation of its financial stability on the basis of the emergence approach has been substantiated, including the following directions: intensity of credit and financial interaction in the interbank market; functional load of the banking system as to ensuring the macroeconomic development; structural changes and financial disparities in the banking system; scale effects that arise as a consequence of change in the main financial parameters of the system banks.

Keywords: financial stability, financial sustainability, banking system, emergence.

Tbl.: 1. **Bibl.:** 37.

Lesik Vitaliy O. – Postgraduate Student, Department of Banking, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: vitlesyk@gmail.com

Сучасні динамічні процеси глобалізації фінансових ринків через прискорення вільного руху капіталів, окрім позитивного впливу на розвиток національних фінансових систем, формують умови і для збільшення каналів проникнення та розповсюдження кризових тенденцій, у тому числі спричиняють появу ланцюгового «ефекту зараження» банківських систем у міжнародному фінансовому просторі. Враховуючи високу чутливість вітчизняної банківської системи до зовнішніх потрясінь та дисбалансів, а також провідну роль у відтворювальній структурі економіки, вагоме значен-

ня в забезпеченні розвитку реального сектора, питання моніторингу її фінансової стабільності є вкрай актуальними та потребують більш поглибленого дослідження.

Теоретичні аспекти щодо розкриття змісту фінансової стабільності банків та банківської системи, механізми забезпечення й регулювання, пропозиції з удосконалення методичного інструментарію її оцінки широко висвітлюються в роботах таких вітчизняних дослідників, як Г. М. Азаренкова [5], О. В. Васюренко [5], О. Г. Головка [8], І. І. Д'яконова [10], Ж. М. Довгань [13], К. М. Жулінська [14], М. І. Зверяков [15], В. В. Коваленко [15; 17;

18; 21], А. В. Кузнецова [21], О. К. Малютін [25], В. І. Міщенко [25], А. Ю. Петриченко [27], О. М. Тридід [5], І. М. Чмутова [36], А. В. Фалюта [31] та ін. При цьому важливо зауважити, що й досі залишаються дискусійними питання щодо переліку індикаторів визначення фінансової стабільності банківської системи, за якими необхідно здійснювати моніторинг її рівня. До того ж, на сьогодні бракує й комплексних підходів, які орієнтовані на врахування властивості емерджентності банківської системи, що характеризує появу нових її якостей, які не властиві для окремих елементів складносистемного утворення.

Мета статті полягає в дослідженні існуючих пропозицій щодо оцінювання фінансової стабільності банківської системи, обґрунтуванні доцільності та узагальненні особливостей врахування властивості емерджентності для визначення її рівня.

Сформульована мета статті зумовлює послідовність викладення матеріалу та розв'язання часткових поставлених завдань. При цьому перш, ніж розглянути існуючі підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи, за доцільне вважається звернути увагу на сутнісну складову поняття «фінансова стабільність» та його співвідношення з позиції фактора часу з такою економічною категорією, як «фінансова стійкість».

Розглянемо окремі визначення загального трактування поняття «фінансова стабільність», що представлені в наукових джерелах [3; 19; 33; 34; 37]:

- ✦ енерго-інформаційна збалансованість функціонування фінансової системи [3, с. 55];
- ✦ динамічний якісний стан фінансової системи, за якого вона здатна ефективно та безперервно виконувати свої основні функції, навіть під впливом ендогенних та екзогенних шоків [19, с. 129];
- ✦ не якийсь певний стійкий стан або напрямок динаміки, до якого фінансова система повинна повернутися, переживши потрясіння, а якийсь діапазон або континуум. Цей континуум є багатограним: він охоплює безліч змінних, які можуть використовуватися для кількісного визначення того, наскільки ефективно фінансова система виконує свої основні функції [33, с. 3];
- ✦ процес, який включає достовірну та комплексну оцінку фінансових ризиків та систему управління ними [34];
- ✦ стан, за якого фінансова система спроможна витримувати порушення і не допускати кумулятивних процесів, що можуть завдати шкоди інвестуванню, заощадженням та здійсненню платежів в економіці [37].

Ж. М. Довгань [13] фінансову стабільність банківської системи трактує як її здатність підтримувати необхідний рівень основних фінансових індикаторів, зберігати стійку рівновагу, покривати за рахунок власних коштів можливі банківські ризики та витрати, пов'язані з ними, в умовах несприятливого зовнішнього середовища.

У роботах В. В. Коваленко [17; 18] фінансова стабільність банківської системи визначається як міра пов-

ноти та якості вирішення завдань, поставлених перед нею, виконання банківською системою своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату. Фінансова стабільність характеризує фактичний ступінь досягнення результату, заданого функцією системи [17, с. 37].

Н. П. Погореленко та О. М. Сидоренко [28] зауважують, що стабільність банківської системи необхідно трактувати як здатність протистояти перешкодам у її функціонуванні для того, щоб вона могла здійснювати роль фінансового посередника в економіці. Автори [28] мають на увазі, що фінансова стабільність має місце тоді, коли система здатна ефективно розподіляти ресурси та абсорбувати шоки, запобігаючи їх здатності чинити руйнівний тиск на фінансову систему чи реальний сектор економіки.

На думку російської дослідниці Криволевич Е. А. [20, с. 28], фінансова стабільність полягає в досягненні рівноважного стану на кожен конкретний момент часу за рахунок саморегулювання власної діяльності, адаптації до зовнішніх і внутрішніх умов функціонування, а також завдяки продуманій організації та ефективному управлінню банківським сектором країни, спрямованим на досягнення позитивного ефекту для економіки всієї держави.

Незважаючи на окремі відмінності представлених формулювань досліджуваного поняття, зміст фінансової стабільності науковці розкривають з точки зору здатності системи протистояти внутрішнім та зовнішнім збуренням (є джерелом розповсюдження ризику і можуть порушити її рівноважний стан) та реалізації функціонального призначення в умовах таких дисбалансів.

Щодо співвідношення понять «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість», достатньо поширеною є позиція дослідників, у тому числі й представлена в [19], що фінансова стабільність характеризує рівноважний стан системи, що зберігає свій запас міцності при дії негативних фінансових і реальних шоків, а фінансова стійкість – лише прагнення до рівноваги за умови відсутності шоків. Також у [2] викладено думку, що термін «фінансова стабільність» більше використовується для характеристики стану всієї системи, а «фінансова стійкість» – для її структурних елементів. Перший підхід викликає сумнів з точки зору можливості оцінювання фінансової стійкості. Виникає питання щодо вибору показників, які можуть оцінити саме прагнення повернення до рівноважного стану. Другий підхід, який також критикується В. В. Коваленко та Ю. О. Гаркушею у [18], не повністю відображує головну відмінність між зазначеними категоріями, оскільки термін «фінансова стабільність банку» широко використовується в сучасних дослідженнях, зокрема в роботах таких учених-економістів, як О.Г. Головка [8], О. В. Дзюблюк [12] та Р. В. Михайлюк [12], Н. П. Погореленко [28], А. В. Фалюта [31] та ін. Слід звернути вагу, що пропозиції щодо визначення фінансової стабільності банківської системи через стійкість фінансових інституцій, що дещо корелює із змістовним навантаженням другого підходу, представлені у [22; 28]. При цьому для розмежування по-

нять «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість» авторами [11; 22; 28; 31] наголос більше робиться на їх відмінності за часовим критерієм. Так, Н. П. Погореленко [28, с. 137] акцентує увагу на тому, що банківська система вважається фінансово стабільною протягом певного часу t_2 , якщо фінансово стійкими є головний банк та системні банки країни на множині окремих проміжків часу t_1 (де t_2 – це множина часів t_1). Л. Лавренюк [22, с. 56] також зазначає, що стан стабільності можна розглядати як певний коридор, у межах якого проходить траєкторія розвитку системи. Якщо у певні, довільні періоди ($t_1 - t_{13}$) оцінювати стійкість банків, то сукупність позитивних результатів оцінки стійкості в різні періоди (наприклад, $t_1 - t_7, t_8 - t_{13}$) сформує стабільну банківську систему. Виходячи з цього, у [22] зроблено висновок, що стабільність системи – це сукупність стійких станів об'єктів, що входять до системи.

В. О. Джулай [11] та А. В. Фалюта [31] також використовують фактор часу як головний критерій розмежування даних понять. Так, В. О. Джулай [11] фінансову стійкість розглядає як стан функціонування банківського сектора в короткостроковій перспективі, при якому забезпечується спроможність банківських установ на певну дату максимально ефективно та з мінімальним ризиком трансформувати власні ресурси для виконання своїх функцій у ринковому середовищі з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників. Цей самий автор [11] підкреслює, що, на відміну від фінансової стійкості, фінансова стабільність характеризує відсутність перешкод у розвитку банківського сектора та належне виконання ним функцій фінансового посередника в економіці; визначає розвиток банківського сектора в довгостроковій перспективі. А. В. Фалюта [31] зазначає, що, на відміну від стійкості банку (його здатності протистояти внутрішнім та зовнішнім дестабілізуючим чинникам тепер, у цей момент), стабільність банку передбачає наявність певного строку функціонування і пов'язану з ним динаміку розвитку. Виходячи з цього стійкість банку є лише однією зі складових, що забезпечують стабільність функціонування банку, і тому «стійкість банку в часі» можна назвати стабільністю банку [31, с. 8]. На такому розумінні фінансової стабільності ґрунтуються пропозиції щодо оцінювання її рівня (для окремого банку/групи банків та підприємства) [7; 8] за тривалий часовий інтервал (довгостроковий період) з використанням інструментарію описової статистики, зокрема показників варіації вибірки даних (коефіцієнт варіації [7] та модифіковане подання розмаху варіації [8]). В. І. Міщенко та О. К. Малютін [25, с. 34–36] на основі аналізу значень розрахованого за окремих проміжків часу агрегованого показника фінансової стабільності банківської системи виділяють три періоди, які характеризують зміну її рівня, – кризовий, стабілізаційний та період початку рецесії.

Проведений аналіз наукових думок щодо співвідношення понять «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість» дає можливість дійти висновку, що перша категорія характеризує зміни основних параметрів стану банківської системи в більш

тривалому періоді, аніж фінансова стійкість. При цьому виникає питання щодо способу інтерпретації результатів оцінки фінансової стабільності в короткостроковому періоді. Прикладом такого підходу є аналітичні дослідження, що проводилися в роботах І. І. Д'яконової та Є. Ю. Мордань [10], К. М. Жулінської [14], І. М. Чмурової та В. Ю. Біляєвої [36]. У відповідних наукових працях [10; 14; 36] рівень фінансової стабільності банківської системи визначається та аналізується окремо по роках. І при цьому дані дослідники вживають термін «фінансова стабільність», а не «фінансова стійкість».

Розгляд фінансової стабільності з урахуванням фактора часу дозволяє обґрунтувати її зв'язок із фінансовою стійкістю та упорядкувати логіку відносно співвідношення відповідних понять, що до цих пір залишається достатньо дискусійним питанням та висвітлюється у великій кількості наукових публікацій. Оскільки обидві економічні категорії визначають можливості банківської системи в повному обсязі виконувати покладені на неї функції, здатність абсорбувати шоки, долати наслідки кризи, самовідновлюватися після потрясінь та дисбалансів (мається на увазі зміна фінансових показників) та повертатися до рівноважного стану, щодо відмінності між фінансовою стабільністю та фінансовою стійкістю можна зробити такі висновки.

По-перше, у короткостроковому періоді (при аналізі даних за конкретний рік) фінансова стабільність банківської системи визначається рівнем її фінансової стійкості; по-друге, оцінка рівня фінансової стабільності банківської системи в довгостроковому періоді здійснюється крізь призму станів її фінансової стійкості за окремі проміжки часу (виходячи з цього, фінансова стабільність є більш динамічною характеристикою функціонування та розвитку банківської системи).

Проведений аналіз підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи, що можна згрупувати за критерієм інтерпретації результатів оцінки (різноплановість поглядів науковців пов'язана з часовими періодами (короткостроковим або довгостроковим), які приймаються до уваги для її надання)), відображує лише один бік даного питання. Практичний інтерес також викликають й аспекти кількісного й змістовного навантаження параметрів, які необхідно використовувати для оцінки стану банківської системи, зокрема, комплексність підходів для її проведення. Важливість таких питань підкреслює й Г. Дж. Шиназі [33, с. 3], який акцентує увагу на багатогранності характеру фінансової стабільності та зазначає, що окрема зміна не може бути вимірною будь-яким одним кількісним показником. До того ж, автор наголошує на наявності ефектів ланцюгової реакції та нелінійної залежності між різними елементами фінансової системи, що додатково ускладнюють прогнозування фінансових криз. Виходячи з цього Г. Дж. Шиназі [33, с. 3] робить обґрунтований висновок відносно необхідності поєднання системного підходу з глобальним баченням ситуації для оцінки стабільності фінансової системи.

У своєму дисертаційному дослідженні І. І. Д'яконовою [9, с. 10] визначено загальні основи системного підходу в дослідженні банківської системи та найбільш суттєвими ідентифікаційними ознаками системи запро-

поновано розглядати такі її характеристики: комплекс складових або елементів, функція, мета, середовище (внутрішнє та зовнішнє), наявність та дієвість механізму зв'язків, вхід та вихід, можливість отримання проміжних результатів на виходах системи. При цьому для ідентифікації системи, як зазначено в [9, с. 10], ключову роль відіграють її мета та функція. Обґрунтованість відповідної тези є беззаперечною, і тому наголошуємо на необхідності проведення аналізу аналітичного інструментарію оцінювання фінансової стабільності банківської системи за критерієм охоплення таких ідентифікаційних ознак її системності, як структура та зв'язки еле-

ментів, середовище (зовнішнє і внутрішнє) та функції, у підходах різних дослідників з даного питання. Оскільки аналіз часткових індикаторів фінансової стабільності є менш інформативним, ніж їх зведення в узагальнюючий, другим критерієм, який пропонується використовувати для розмежування існуючих підходів, є агрегація аналітичних даних.

Підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи та їх відповідність визначеним критеріям (урахування ідентифікаційних ознак системності та проведення агрегації аналітичних даних) представлено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Аналіз існуючих підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи

Автор(-и) підходу, джерело	Показники, що пропонується використовувати для оцінки фінансової стабільності банківської системи	Відповідність підходу критеріям	
		K_1	K_2
І. І. Д'яконова, Є. Ю. Мордань [10]	Показники фінансової стабільності (коефіцієнти платоспроможності, рентабельності, ліквідності, кредитного та валютного ризиків), фінансової уразливості (відображають макроекономічні умови, включаючи стан державного бюджету, валютних резервів та реального сектора), економічного клімату (характеризують стан економіки основних контрагентів України)	+/-	+
К. М. Жулінська [14]	Показники економічної ефективності, достатності капіталу, ліквідності та ризиковості	+/-	+
В. І. Міщенко, О. К. Малютін [25]	Показники достатності капіталу, якості активів, ліквідності, ефективності діяльності, чутливості до процентного та валютного ризиків	+/-	+
І. М. Чмутова, В. Ю. Біляєва [36]	Показники достатності капіталу, ліквідності, ділової активності та ефективності	+/-	+
В. В. Коваленко, Ю. О. Гаркуша [18]	Показники достатності капіталу, ліквідності, ділової активності, ефективності та концентрації на ринку банківських послуг	+/-	-
Т. В. Процик [29]	Показники капіталізації банків, облікової політики, банківської ліквідності та темпів їх зміни	+/-	+
В. В. Коваленко [17]	Показники, що характеризують зовнішнє середовище функціонування банківської системи (показники, що оцінюють ВВП; показники, що характеризують інфляційний процес; показники торговельного балансу; показники, що характеризують місце банків у макросередовищі; показники монетизації; показники, що характеризують рівень та умови рефінансування банків; показники, що характеризують ефективність валютної політики) та показники, що характеризують її внутрішній стан (показники масштабу; показники насиченості банківськими послугами; показники стійкості та ліквідності; показники рентабельності; структурні показники активів та пасивів)	+/-	-
М. І. Зверяков, Л. В. Кузнєцова, В. В. Коваленко [15; 21]	Показники виникнення кризових ситуацій та антикризових дій, показники фінансової безпеки банківської системи, показники ризику, агреговані показники фінансової стійкості банківської системи (капітальної стійкості, коефіцієнт співвідношення капіталу до депозитів, коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань, рівень строкових депозитів у зобов'язаннях, коефіцієнт активності залучення ресурсів, рівень використання залучених коштів у кредитні вкладення, коефіцієнт кредитної активності), показники ефективності нормативно-правових актів	+/-	-
Науковці Центру розвитку Національного дослідного університету – Вищої школи економіки Росії [23]	Індекс загальної розбалансованості банківської системи. Для розрахунку даного індексу використовуються дані щодо внутрішньо системних оборотів банківської системи, а саме: сума залишків на рахунках міжбанківських кредитів за всіма кредитними організаціями (коригується на величину трансфертів всередині окремих банківських груп) і зіставляється із загальною сумою зобов'язань банківської системи	+/-	+

Г. Т. Карчева [16]	Показники співвідношення активів, капіталу, зобов'язань, кредитного портфеля (у тому числі й проблемних кредитів) до ВВП, кількість діючих та проблемних банків	+/-	-
Я. В. Белінська, В. П. Биховченко [3]	Величина проблемних кредитів, обсяги відпливу депозитів, зменшення активів, кредитного портфеля і процентних доходів, зниження рівня капіталізації. Дані показники використовуються для оцінювання втрат банківської системи внаслідок кризи та дозволяють визначити її стан (стабільний чи нестабільний)	+/-	+

Примітка: K_1 та K_2 – критерії врахування ідентифікаційних ознак системності та проведення агрегації аналітичних даних у межах підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи.

Проведений аналіз розроблених у [3; 10; 14–18; 21; 23; 25; 29; 36] підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи дозволяє зробити такі висновки. По-перше, лише окремі із запропонованих підходів (представлені у [3; 10; 14; 23; 25; 29; 36]) передбачають проведення агрегації даних. При цьому тільки І. І. Д'яконова та Є. Ю. Мордань [10], К. М. Жулінська [14], Т. В. Процик [29], І. М. Чмутова та В. Ю. Біляєва [36] наводять конкретні приклади практичної апробації пропозицій щодо якісної інтерпретації отриманих розрахованих значень агрегованих показників. Так, наприклад, у запропонованому в [10] підході визначено відповідність значень агрегованого індикатора фінансової стабільності банківської системи (AIFS) таким якісним рівням: критичний рівень ($AIFS < 0,2$); нестабільний рівень ($0,2 < AIFS < 0,4$); задовільний зі зростанням рівня ризику ($0,4 < AIFS < 0,6$); помірний рівень ($0,6 < AIFS < 0,8$); стабільний рівень ($0,8 < AIFS < 1$). К. М. Жулінською [14, с. 13] розроблено оціночну шкалу, межі оптимальності за якою визначено на основі поділу на чотири рівні групи відсортованих за спаданням ваг індикаторів моделі: 0,000–0,121 – стан нестабільності банківської системи; 0,122–0,378 – стан загрози стабільності; 0,379–0,667 – стан помірної стабільності; 0,668–1,000 – стан стабільності банківської системи. За методикою Т. В. Процик [29, с. 14] значення агрегованого показника на рівні менше одиниці (100%) вказує на грошово-кредитну нестабільність і, навпаки, значення більше одиниці (100%) свідчить про позитивні зрушення у цій сфері. Інтервальну шкалу визначення приналежності значень зведеного показника оцінки фінансової стабільності банківської системи якісним рівням у [36] побудовано за методом «золотого перетину»: діапазон [0; 0,382] відповідає низькому; (0,382; 0,618] – середньому; (0,618; 1] – високому рівням.

По-друге, жоден з розглянутих підходів не враховує всіх особливостей функціонування банківської системи як складного системного утворення. Так, наприклад, у [14; 18; 25; 36] аналітичний інструментарій оцінювання фінансової стабільності банківської системи охоплює лише внутрішні аспекти її стану, а показники, що пропонуються дослідниками, носять універсальний характер і можуть застосовуватися для оцінки стабільності як самої системи, так і окремих банків.

Перелік показників оцінювання фінансової стабільності банківської системи, що наведено в роботі Г. Т. Карчевої [16], Т. В. Процик [29] та в дослідженні науковців Центру розвитку Національного дослідного

університету – Вищої школи економіки Росії [23], також є неповним, і тому застосування розробленого за їх пропозиціями аналітичного забезпечення не дозволяє сформулювати комплексного уявлення про рівень дестабілізації системи.

З точки зору використання системного підходу до оцінювання економічних явищ практичний інтерес викликають наукові напрацювання І. І. Д'яконової та Є. Ю. Мордань [10], В. В. Коваленко [17] та її співавторів у роботах [15; 21]. Так, урахування дослідниками [10] окремих індикаторів фінансової вразливості та економічного клімату дозволяє зробити окремі висновки щодо внутрішнього середовища функціонування банківської системи, її функціонального навантаження та її зв'язку із зовнішнім середовищем (зокрема, основними країнами – контрагентами України). Проте, на нашу думку, показники останньої групи більшою мірою є придатними саме для прогнозування кризових тенденцій (попереджувальні індикатори можливого настання кризи), аніж їх наявності.

Незважаючи на те, що М. І. Зверяковим, А. В. Кузнецовою та В. В. Коваленко об'єктом оцінювання у своїх наукових публікаціях визначено фінансову стійкість банківської системи (а не фінансову стабільність), подані в [15; 17; 21] підходи на основі обґрунтованих висновків щодо співвідношення відповідних понять цілком правомірно розглядати в межах даного дослідження. Не вдаючись у деталі, порівняння пропозицій науковців [15; 17; 21] щодо змістовного складу показників оцінки дозволяє зробити такі висновки відносно їх спільних рис іпринципово важливих відмінностей (з точки зору системного аналізу). Зокрема, в межах двох представлених підходів (у джерелах [15; 21] викладено аналогічні пропозиції) пропонується використовувати достатньо великий масив індикаторів оцінки виконання банківською системою основних функцій на макроекономічному рівні та внутрішнього середовища її функціонування. Особливістю методики оцінювання фінансової стійкості банківської системи, що пропонується до використання В. В. Коваленко та подана в її монографічній праці [17], на нашу думку, є виокремлення показників, які характеризують рівень та умови рефінансування банків. Відповідні індикатори відображують внутрішні зв'язки між елементами банківської системи, та їх врахування є важливим при визначенні рівня її фінансової стабільності. Це пов'язано з тим, що надмірне зростан-

ня обсягів кредитів рефінансування, що надаються НБУ банкам, більшою мірою сигналізує про брак ліквідності в банківській системі.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи, необхідно зауважити, що ідентифікаційні ознаки системності переважно враховано в підході, розробленому В. В. Коваленко [17]. При цьому в її методиці, як і в інших розглянутих у табл. 1 наукових розробках з відповідного питання, є окремі недоліки. У тому числі це стосується того, що до переліку показників у роботах [3; 10; 14; 16–18; 21; 25; 29; 36] не включено параметри розвитку кредитно-фінансових відносин на міжбанківському ринку, які було б доцільно об'єднати в одну групу з показниками, які визначають рівень та умови рефінансування банків. Необхідність використання показників даного напрямку можна обґрунтувати й тим, що відповідні параметри характеризують фактори фінансового середовища та представлені в системі макропроденційних індикаторів, роблених ЄЦБ.

Аналіз розглянутих підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи дозволяє зробити висновок, що в жодному з них в повному обсязі не враховано наявності складних зв'язків між її елементами, особливості внутрішньої організації, місце в економіці країни, основні функції. Саме дані аспекти й дозволяють виокремити загальні системні властивості банківської системи, до яких, разом із цілісністю, ієрархічністю та цілеспрямованістю належить і її емерджентність, врахування якої в контексті оцінювання та забезпечення фінансової стабільності банківської системи має досить високу практичну цінність. Це пов'язано з тим, що властивість емерджентності (у теорії систем її також називають інтегративністю, або неадитивністю) полягає в тому, що система має інші характеристики, які відсутні в її складових, і, як зазначено в [1; 4; 30; 32], породжується в результаті об'єднання взаємопов'язаних елементів.

Питанням особливостей прояву інтегративності та застосування емерджентного підходу до дослідження різних економічних систем присвячено достатньо велику кількість наукових праць. При цьому в банківській сфері аспекти неможливості зведення властивостей системи до суми властивостей її елементів є малодослідженими та розглядаються в незначній кількості публікацій, зокрема в роботах таких науковців, як У. В. Владичин [6, с. 10], І. І. Д'яконова [9, с. 11], Г. О. Мірошніченко [24, с. 188], Є. Ю. Мордань [26], Н. С. Яременко [35, с. 96] та ін. Тому, з урахуванням змістовного наповнення цієї системної ознаки та проведеного критичного аналізу підходів, що представлені в табл. 1, оцінку фінансової стабільності банківської системи пропонується здійснювати за такими напрямками:

- ✦ інтенсивність кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку (у результаті таких відносин окремі банки та НБУ виконують компенсаторну функцію щодо нейтралізації нестачі фінансових ресурсів у інших суб'єктів міжбанківського ринку);

- ✦ функціональне навантаження банківської системи в забезпеченні макроекономічного розвитку (валютної та монетарної стабільності, а також безперебійного обслуговування економіки), структурні зміни та фінансові диспропорції в банківській системі та ефекти масштабу, що з'являються в результаті зміни основних фінансових параметрів діяльності системних банків.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що запропонований у роботі підхід до оцінювання фінансової стабільності банківської системи з урахуванням властивості емерджентності є комплексним і враховує всі найважливіші фактори, що характеризують банківську систему як складне системне утворення, відрізняють від сукупності або множини елементів, які її формують. У контексті індикативного простору ознак, що використовуються для оцінки, яка ґрунтується на емерджентній властивості банківської системи, особливістю авторських пропозицій є врахування різновалентності фінансових процесів, що можуть одночасно відбуватися в системі (наявність прибуткових та збиткових банків, банків з надлишком і браком ліквідності, низьким і достатнім рівнем капіталізації, створених за участю як державного, так і приватного капіталу, у тому числі й іноземного, та ін.) та рівня фінансової стійкості системних банків, зниження якого спричиняє появу дестабілізуючих імпульсів та кризових тенденцій у банківському секторі. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Алексейчук О.** Емерджентність підприємства як наслідок розвитку корпоративної культури // Актуальні проблеми менеджменту та маркетингу в XXI ст.: матеріали міжвузівської студентської науково-практичної інтернет-конференції. 2014. С. 8–10. URL: http://eprints.zu.edu.ua/11816/1/Алексейчук_тези.pdf
2. **Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В.** Банківська енциклопедія. Київ: Знання, 2011. 504 с.
3. **Белінська Я. В., Биховченко В. П.** Індикатори фінансової стабільності та інноваційний менеджмент фінансової системи. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 3 (20). С. 53–68.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови/Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи: монографія/О. В. Васюренко, О. М. Тридід, Г. М. Азаренкова та ін. Київ: УБС НБУ, 2010. 322 с.
6. **Владичин У. В.** Державне регулювання іноземного банківництва в Україні: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Львів, 2017. 41 с.
7. **Гнатенко Є. П.** Оцінка економічної стабільності функціонування молокопереробних підприємств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. Сер.: Економічні науки. 2013. Вип. 137. С. 81–90.
8. **Головко О. Г.** Фінансова стабільність розвитку банків: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2010. 179 с.
9. **Д'яконова І. І.** Методологічні засади розвитку банківського нагляду на базі системної організації банківської діяльності: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Суми, 2008. 36 с.
10. **Д'яконова І. І., Мордань Є. Ю.** Дослідження оцінки рівня фінансової стабільності як складового елементу меха-

нізму державного регулювання банківської системи. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 302–306.

11. Джулай В. О. Антикризисное управління в банківсько-му секторі економіки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2011. 20 с.

12. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія. 2009. 316 с.

13. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Суми, 2012. 583 с.

14. Жулінська К. М. Ефективність дії грошово-кредитного механізму на економічну динаміку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2012. 21 с.

15. Зверяков М. І., Коваленко В. В. Формування системи індикаторів фінансової стійкості банківської системи. *Фінанси України*. 2012. № 4. С. 3–12.

16. Карчева Г. Т. Особливості становлення та розвитку банківської системи України. *Економіка і прогнозування*. 2005. № 2. С. 93–102.

17. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 228 с.

18. Коваленко В., Гаркуша Ю. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 9. С. 35–40.

19. Коріньок Я. О. Сутність фінансової стабільності та особливості її прояву. *Науковий вісник Херсонського державного економічного університету*. 2015. Вип. 11, ч. 2. С. 126–130.

20. Криволевич Е. А. Направлення забезпечення стабільності банківської системи. *Фінанси і кредит*. 2011. № 2 (434). С. 28–34.

21. Кузнецова Л. В., Коваленко В. В. Вплив глобалізаційних процесів на фінансову стійкість банківської системи. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 2 (128). С. 264–271.

22. Лавренюк В. Стійкість, стабільність та надійність у банківській діяльності. *Економічний аналіз*. 2013. Вип. 12, ч. 2. С. 54–58.

23. Мирошніченко Д. Аналіз ситуації в російській банківській системі на основі показателів, розрахованих Інститутом «Центр розвитку». URL: http://www.dcenter.ru/old/news_main/Miroshnichenko_DC-CFI_2010-07.pdf

24. Мірошніченко Г. О. Напрями розвитку механізму стабілізації банківської системи в умовах невизначеності. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 9 (147). С. 182–189.

25. Міщенко В., Малютін О. Інструментальне забезпечення стабільності банківської системи на основі розробки агрегованого індексу. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 4. С. 32–37.

26. Мордань Є. Ю. Визначення сутності поняття «банківська система» та її елементів як об'єктів державного регулювання. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/51053/1/Mordan_banking.pdf

27. Петриченко Л. Ю. Забезпечення фінансової стабільності комерційних банків України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. Київ, 2004. 18 с.

28. Погореленко Н. П. Теоретичні основи щодо співставлення стійкості та стабільності функціонування банківської системи. *Економічний простір*. 2014. № 89. С. 128–141.

29. Процик Т. В. Грошово-кредитні засоби регулювання національної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2008. 24 с.

30. Старовірець А. С. Використання елементів системності в менеджменті. *Економіка і регіон*. 2013. № 5 (42). С. 95–100.

31. Фалюта А. В. Управління фінансовою стабільністю банків в економіці України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2010. 20 с.

32. Шаталова Н. И. Трудовой потенциал работника. М.: Юнити-Дана, 2003. 400 с.

33. Шинази Г. Дж. Сохранение финансовой стабильности. МВФ: Управление внешних связей, 2005. 27 с.

34. Шпіка П. Питання фінансової стабільності в центральних банках. *Банки та банківські системи країн світу*. 2007. № 3. С. 4–15.

35. Яременко Н. С. Банківська система як синергетична система. *Фінансовий простір*. 2011. № 2 (2). С. 94–97.

36. Chmutova I., Biliaieva V. Indicators of Financial Stability of the Ukrainian Banking System. *International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR)*. 2015. Vol. 3. Issue 7. P. 95–103.

37. Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability: exploring a landin between // Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference “The transformation of the European financial system”. Frankfurt am Main. October, 2002.

Науковий керівник – Колодізев О. М., доктор економічних наук, професор завідувач кафедри банківської справи, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

REFERENCES

Alekseichuk, O. “Emerdzhentnist pidpriemstva yak naslidok rozvytku korporatyvnoi kultury” [The emergence of enterprise as a consequence of the development of corporate culture]. Aktualni problemy menedzhmentu ta marketynhu v XXI st. http://eprints.zu.edu.ua/11816/1/Алексеичук_тези.pdf

Arbuzov, S. H. et al. *Bankivska entsyklopediia* [Bank encyclopedia]. Kyiv: Znannia, 2011.

Belinska, Ya. V., and Bykhovchenko, V. P. “Indykatory finansovoi stabilnosti ta innovatsiyni menedzhment finansovoi systemy” [Indicators of financial stability and innovation management financial system]. *Stratehichni priorityety*, no. 3 (20) (2011): 53–68.

Chmutova, I., and Biliaieva, V. “Indicators of Financial Stability of the Ukrainian Banking System”. *International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR)*. Vol. 3, no. 7 (2015): 95–103.

Diakonova, I. I. “Metodolohichni zasady rozvytku bankivskoho nahliadu na bazi systemnoi orhanizatsii bankivskoi diialnosti” [Methodological bases of development of banking supervision based on system of organization of banking activities]. *Avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.08*, 2008.

Diakonova, I. I., and Mordan, Ye. Yu. “Doslidzhennia otsinky rivnia finansovoi stabilnosti yak skladovoho elementu mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання bankivskoi systemy” [Study evaluating the level of financial stability as an integral element of the mechanism of state regulation of the banking system]. *Biznes Inform*, no. 1 (2015): 302–306.

Dzhulai, V. O. “Antykrizove upravlinnia v bankivskomu sektori ekonomiky Ukrainy” [Crisis management in the banking sector of Ukraine's economy]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.08*, 2011.

Dziubliuk, O. V., and Mykhailiuk, R. V. *Finansova stiikist bankiv yak osnova efektyvnoho funktsionuvannia kredytnoi systemy* [Financial stability of banks as a basis for the effective functioning of the credit system]. 2009.

Dovhan, Zh. M. “Finansova stiikist bankivskoi systemy Ukrainy” [Financial stability of the banking system of Ukraine]. *Dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.08*, 2012.

Faliuta, A. V. “Upravlinnia finansovoiu stabilnistiu bankiv v ekonomitsi Ukrainy” [Management of financial stability of banks in the economy of Ukraine]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.08*, 2010.

Hnatenko, Ye. P. “Otsinka ekonomichnoi stabilnosti funktsionuvannia molokopererobnykh pidpriemstv” [Assessment of the economic stability of the dairy enterprises]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva*. Ser.: Ekonomichni nauky, no. 137 (2013): 81–90.

- Holovko, O. H. "Finansova stabilnist rozvytku bankiv" [Financial stability development banks]. *Dys. ... kand. ekon. nauk*: 08.00.08, 2010.
- Karcheva, H. T. "Osoblyvosti stanovlennia ta rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy" [Features of formation and development of the banking system of Ukraine]. *Ekonomika i prohozuvannia*, no. 2 (2005): 93-102.
- Kovalenko, V. V. *Stratehichne upravlinnia finansovoiu stiikistiu bankivskoi systemy: metodolohiia i praktyka* [Strategic management of financial stability of the banking system: methodologies and practice]. Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2010.
- Kovalenko, V., and Harkusha, Yu. "Teoretychni ta metodychni pidkhody do otsiniuvannia finansovoi stabilnosti bankivskoi systemy" [Theoretical and methodological approaches to assessing the financial stability of the banking system]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 9 (2013): 35-40.
- Korinyok, Ya. O. "Sutnist finansovoi stabilnosti ta osoblyvosti yii proiavu" [The essence of financial stability and features of its manifestation]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho ekonomichnoho universytetu*. Vol. 2, no. 11 (2015): 126-130.
- Krivolevich, E. A. "Napravleniya obespechenia stabilnosti bankovskoy systemy" [Directions of ensuring stability of the banking system]. *Finansy i kredit*, no. 2 (434) (2011): 28-34.
- Kuznietsova, L. V., and Kovalenko, V. V. "Vplyv hlobalizatsii nykh protsesiv na finansovu stiikist bankivskoi systemy" [The impact of globalization processes on the financial stability of the banking system]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 2 (128) (2012): 264-271.
- Lavreniuk, V. "Stiikist, stabilnist ta nadiinist u bankivskii diialnosti" [The stability and reliability in banking]. *Ekonomichnyi analiz*. Vol. 2, no. 12 (2013): 54-58.
- Miroshnichenko, D. "Analiz situatsii v rossiyskoy bankovskoy sisteme na osnove pokazateley, rasschityvayemykh Institutom «Tsentrazvitiya»" [Analysis of the situation in the Russian banking system on the basis of indicators calculated by the Institute "Center of development"]. http://www.dcenter.ru/old/news_main/Miroshnichenko_DC-CFI_2010-07.pdf
- Miroshnychenko, H. O. "Napriamy rozvytku mekhanizmu stabilizatsii bankivskoi systemy v umovakh nevyznachenosti" [Directions of development of the mechanism of stabilization of the banking system in conditions of uncertainty]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 9 (147) (2013): 182-189.
- Mishchenko, V., and Maliutin, O. "Instrumentalne zabezpechennia stabilnosti bankivskoi systemy na osnovi rozrobky ahrehovanoho indeksu" [Instrumental stability of the banking system on the basis of the aggregated index]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 4 (2015): 32-37.
- Mordan, Ye. Yu. "Vyznachennia sutnosti poniattia «bankivska systema» ta yii elementiv yak obiektiv derzhavnoho rehuliuвання" [Definition of essence of concept "banking system" and its elements as objects of state regulation]. http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/51053/1/Mordan_banking.pdf
- Petrychenko, L. Yu. "Zabezpechennia finansovoi stabilnosti komertsiiykh bankiv Ukrainy" [Provision of financial stability of commercial banks of Ukraine]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk*: 08.04.01, 2004.
- Pohorelenko, N. P. "Teoretychni osnovy shchodo spivstavlennia stiikosti ta stabilnosti funktsionuvannia bankivskoi systemy" [The theoretical basis for mapping the sustainability and stability of functioning of the banking system]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 89 (2014): 128-141.
- Protsyk, T. V. "Hroshovo-kredytni zasoby rehuliuвання natsionalnoi ekonomiky" [Monetary means of regulating the national economy]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk*: 08.00.08, 2008.
- Padoa-Schioppa, T. "Central banks and financial stability: exploring a land in between". In *Raper presented at the Second ECB Central Banking Conference "The transformation of the European financial system"*. Frankfurt am Main, 2002 (October).
- Starovirets, A. S. "Vykorystannia elementiv systemnosti v menedzhmenti" [The use of elements of consistency in management]. *Ekonomika i rehion*, no. 5 (42) (2013): 95-100.
- Shatalova, N. I. *Trudovoy potentsial rabotnika* [Labor potential employee]. Moscow: Yuniti-Dana, 2003.
- Shinazi, G. Dzh. *Sokhraneniye finansovoy stabilnosti* [The preservation of financial stability]. MVF: Upravleniye vneshnikh svyazey, 2005.
- Shpika, P. "Pytannia finansovoi stabilnosti v tsentralnykh bankakh" [Financial stability in Central banks]. *Banky ta bankivski systemy krain svitu*, no. 3 (2007): 4-15.
- Vasiurenko, O. V. et al. *Modeli otsinky bankivskoi diialnosti dlia zabezpechennia stabilnosti bankivskoi systemy* [The model of evaluation Bank activities to ensure the stability of the banking system]. Kyiv: UBS NBU, 2010.
- Vladychyn, U. V. "Derzhavne rehuliuвання inozemnoho bankivnytstva v Ukraini" [State regulation of foreign banking in Ukraine]. *Avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk*: 08.00.08, 2017.
- Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: Perun, 2005.
- Yaremenko, N. S. "Bankivska systema yak synerhetychna systema" [The banking system as a synergetic system]. *Finansovyi prostir*, no. 2 (2) (2011): 94-97.
- Zhulinska, K. M. "Efektyvnist dii hroshovo-kredytnoho mekhanizmu na ekonomichnu dynamiku" [The effectiveness of the monetary mechanism on economic dynamics]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk*: 08.00.08, 2012.
- Zvieriakov, M. I., and Kovalenko, V. V. "Formuvannia systemy indyikatoriv finansovoi stiikosti bankivskoi systemy" [Formation of system of indicators of financial stability of the banking system]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2012): 3-12.